GLOBAL QARZ BOZORI: RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA XALQARO MOLIYAVIY TIZIMDAGI AHAMIYATI

Xalmuratova Diyoraxon
Toshkent Xalqaro Moliyaviy Boshqaruv va Texnologiyalar Universiteti
Biznes va Boshqaruv fakulteti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo‘nalishi talabasi
Ilmiy rahbar: **Berdiqulova Manzura**
Toshkent Xalqaro Moliyaviy Boshqaruv va Texnologiyalar Universiteti, Moliya, Bank ishi va Buxgalteriya hisobi kafedrasi katta o‘qituvchisi
e-mail: m.berdiqulova@tift.uz tel: +998-90-192-02-00

Anotatsiya: *Ushbu maqolada global qarz bozori tushunchasi, uning shakllanishi, asosiy instrumentlari va zamonaviy rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Global qarz bozori xalqaro moliyaviy tizimning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, davlatlar, korporatsiyalar va moliyaviy institutlar uchun kapital jalb qilishning asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida qarz bozorining nazariy asoslari, davlat va korporativ obligatsiyalar bozori, xalqaro kreditlar tizimi hamda ularning iqtisodiyotga ta’siri o‘rganildi. Shuningdek, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, global qarz bozori iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlashda muhim ro‘l o‘ynaydi, biroq qarz hajmining ortib borishi moliyaviy barqarorlikka xavf tug‘dirishi mumkin.*

Kalit so‘zlar: *global qarz bozori, davlat qarzi, obligatsiyalar bozori, xalqaro kreditlar, kapital bozori, moliyaviy instrumentlar, iqtisodiy rivojlanish.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются сущность глобального долгового рынка, его структура и основные тенденции*

imrconf.com

развития. Глобальный долговой рынок является важным элементом международной финансовой системы и одним из ключевых механизмов привлечения капитала для государств, корпораций и финансовых институтов. В исследовании анализируются теоретические основы долгового рынка, рынок государственных и корпоративных облигаций, международные кредиты, а также их влияние на мировую экономику. Кроме того, рассматривается опыт развитых и развивающихся стран. Результаты исследования показывают, что глобальный долговой рынок способствует экономическому росту, однако чрезмерное увеличение долговой нагрузки может привести к макроэкономическим рискам.

Ключевые слова: *глобальный долговой рынок, государственный долг, рынок облигаций, международные финансы, финансовые инструменты, экономическое развитие.*

Abstract: *This article examines the concept of the global debt market, its structure, and development trends. The global debt market is an important component of the international financial system and serves as a key mechanism for raising capital for governments, corporations, and financial institutions. The study analyzes the theoretical foundations of the debt market, government and corporate bond markets, international loans, and their impact on the global economy. The experience of both developed and developing countries is also considered. The results show that the global debt market plays a significant role in supporting economic growth, although excessive debt accumulation may create macroeconomic risks.*

Keywords: *global debt market, government debt, bond market, international finance, financial instruments, economic development.*

Kirish

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida global moliya tizimi mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalarning rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tizimning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri global qarz bozori hisoblanadi.

imrconf.com

imrconf.com

Global qarz bozori orqali davlatlar, korporatsiyalar va moliyaviy institutlar zarur moliyaviy resurslarni jalb qiladi hamda investitsion faoliyatni kengaytirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

So‘nggi o‘n yilliklarda global qarz bozorining hajmi sezilarli darajada oshdi. Jahon iqtisodiyotida kapital oqimlarining ko‘payishi, moliyaviy bozorlarning globallashuvi va investitsiya imkoniyatlarining kengayishi ushbu jarayonni tezlashtirdi. Ayniqsa, 2008 yilgi global moliyaviy inqirozdan so‘ng ko‘plab mamlakatlar iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash maqsadida qarz instrumentlaridan faol foydalanishni boshladi.

Bugungi kunda davlat obligatsiyalari, korporativ obligatsiyalar va xalqaro kreditlar global qarz bozorining asosiy instrumentlari hisoblanadi. Ushbu instrumentlar orqali trillionlab dollar miqdoridagi moliyaviy resurslar iqtisodiyotga jalb qilinmoqda.

Shu sababli global qarz bozorining nazariy asoslarini o‘rganish, uning iqtisodiyotga ta’sirini tahlil qilish hamda rivojlanish tendensiyalarini aniqlash muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Global qarz bozori tushunchasi va nazariy asoslari

Global qarz bozori — bu xalqaro moliya tizimining bir qismi bo‘lib, unda turli qarz instrumentlari orqali kapital jalb qilish va joylashtirish jarayoni amalga oshiriladi. Ushbu bozorda qarz oluvchilar (davlatlar, kompaniyalar, moliyaviy institutlar) va investorlar o‘rtasida moliyaviy munosabatlar shakllanadi.

Iqtisodiy nazariyaga ko‘ra, qarz bozori kapital resurslarini samarali taqsimlashga xizmat qiladi. Ya’ni ortiqcha moliyaviy resurslarga ega investorlar o‘z kapitalini investitsiyaga muhtoj bo‘lgan iqtisodiy subyektlarga yo‘naltiradi.

Global qarz bozori quyidagi asosiy segmentlardan tashkil topadi:

- davlat qarzi bozori
- korporativ qarz bozori

imrconf.com

- xalqaro kredit bozori

Davlat qarzi bozori hukumat tomonidan chiqariladigan obligatsiyalar orqali shakllanadi. Korporativ qarz bozori esa kompaniyalar tomonidan chiqariladigan qimmatli qog‘ozlar orqali rivojlanadi.

Global qarz bozorining asosiy instrumentlari

Global qarz bozori turli xil moliyaviy instrumentlar orqali faoliyat yuritadi. Ushbu instrumentlar qarz oluvchilarga moliyaviy resurslarni jalb qilish imkonini beradi, investorlar uchun esa daromad olish vositasi hisoblanadi.

Global qarz bozorida qarz majburiyatlari turli sektorlar o‘rtasida taqsimlanadi.2025-yil yakunlari bo‘yicha global qarzning asosiy qismi davlat va korporativ sektor hissasiga to‘g‘ri keladi.Ushbu holat 1-jadvalda keltirilgan ma’lumotlarda aks etgan.

Sektor	**Qarz miqdori(trln. AQSH dollari)**	**YaIMga nisbati(%)**
Hukumat(Davlat qarzi)	**$111**	**94.7%**
Moliyaviy bolmagan korporatsiyalar	**$96**	**~90%**
Uy xo‘jaliklari(aholi)	**$64**	**57%**
Moliyaviy sektor	**$77**	**~70%**
JAMI GLOBAL QARZ	**$348**	**308%**

Manba: Institute of International Finance (Global Debt Monitor) va Visual Capitalist ma’lumotlari asosida.

Davlat obligatsiyalari hukumat tomonidan chiqariladigan qarz qimmatli qog‘ozlaridir. Ushbu obligatsiyalar orqali davlatlar investorlardan mablag‘ jalb qiladi. Investorlar esa obligatsiyalar bo‘yicha ma’lum foiz daromadini oladi.

Davlat obligatsiyalarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish
- infratuzilma loyihalarini amalga oshirish
- iqtisodiy rivojlanish dasturlarini qo‘llab-quvvatlash

Masalan, AQSh davlat obligatsiyalari jahon moliya bozorida eng barqaror instrumentlardan biri hisoblanadi. Ko‘plab xalqaro investorlar o‘z kapitalini aynan ushbu obligatsiyalarga joylashtiradi.

Korporativ obligatsiyalar kompaniyalar tomonidan chiqariladigan qarz qimmatli qog‘ozlari hisoblanadi. Ushbu instrumentlar orqali korxonalar investitsion loyihalarni moliyalashtirish uchun kapital jalb qiladi.

Korporativ obligatsiyalar kompaniyalarga quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- uzoq muddatli moliyalashtirish
- investitsiya loyihalarini kengaytirish
- ishlab chiqarish hajmini oshirish

Yirik xalqaro kompaniyalar texnologik innovatsiyalarni rivojlantirish uchun obligatsiyalar chiqarish orqali milliardlab dollar miqdorida mablag‘ jalb qiladi.

Xalqaro kreditlar global qarz bozorining muhim qismi hisoblanadi. Ushbu kreditlar xalqaro banklar yoki moliyaviy tashkilotlar tomonidan davlatlar va kompaniyalarga beriladi.

Xalqaro kreditlarning asosiy manbalari:

- xalqaro tijorat banklari
- xalqaro moliyaviy institutlar
- mintaqaviy rivojlanish banklari

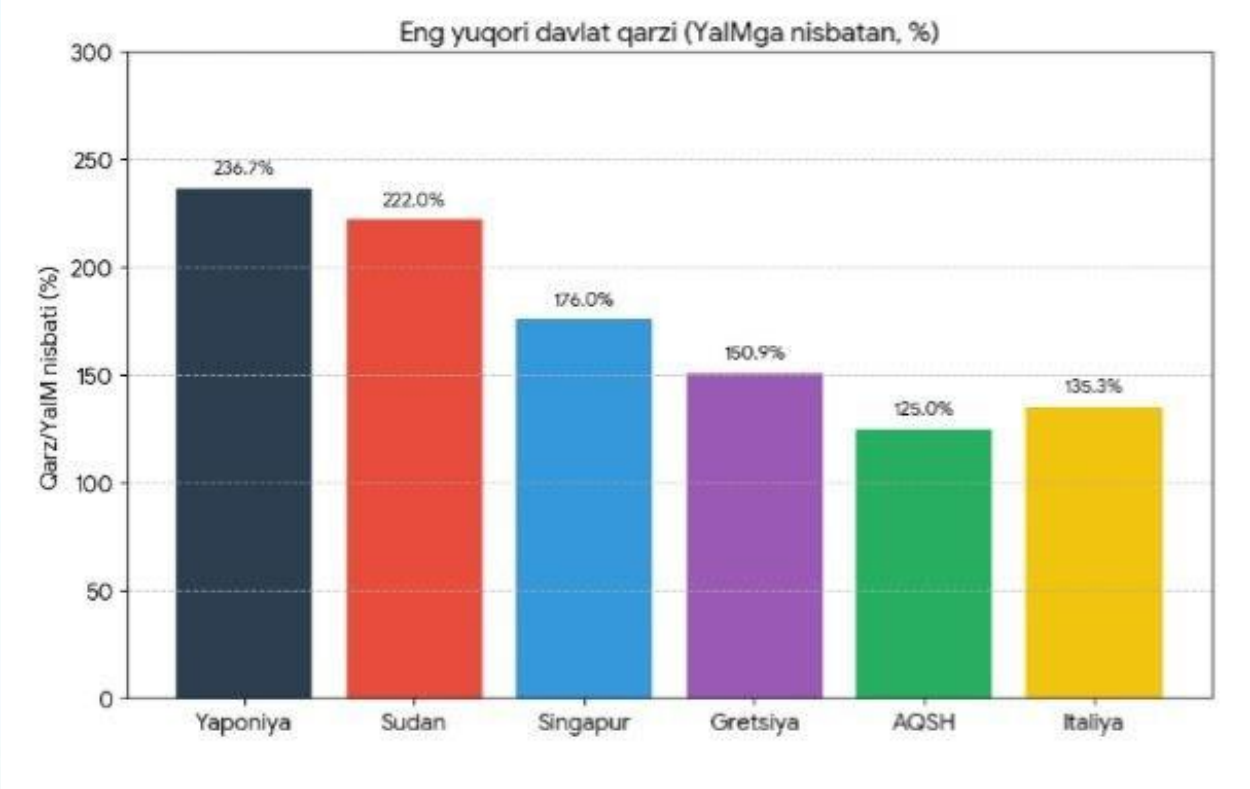
Masalan, Jahon banki rivojlanayotgan mamlakatlarda infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish uchun kreditlar ajratadi. Ushbu kreditlar iqtisodiy rivojlanishga yordam beradi.

Natijalar va muhokamalar

imrconf.com

O‘tkazilgan tahlillar global qarz bozori zamonaviy iqtisodiyotda muhim moliyaviy mexanizm ekanligini ko‘rsatadi. Ushbu bozor orqali davlatlar va kompaniyalar investitsion faoliyatni kengaytirish uchun zarur kapitalni jalb qiladi.

Jahon iqtisodiyotida ayrim mamlakatlarda davlat qarzi juda yuqori darajada shakllangan. Ayniqsa rivojlangan davlatlarda davlat qarzining yalpi ichki mahsulotga nisbati yuqori ekani kuzatiladi. Eng yuqori davlat qarziga ega mamlakatlar quyidagi 1-grafikda keltirilgan.

Manba: International Monetary Fund (World Economic Outlook) va Statista ma’lumotlari asosida.

Global qarz bozorining iqtisodiyotga ta’siri ijobiy va salbiy jihatlarga ega.

Ijobiy ta’siri

Birinchidan, global qarz bozori investitsiyalar hajmining oshishiga yordam beradi. Davlatlar va kompaniyalar qarz mablag‘lari yordamida yangi ishlab chiqarish korxonalari, transport infratuzilmasi va energetika loyihalarini moliyalashtiradi.

imrconf.com

Ikkinchidan, qarz bozori iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiradi. Investitsiya loyihalari yangi ish o‘rinlari yaratadi, ishlab chiqarish hajmini oshiradi va iqtisodiy faollikni kuchaytiradi.

Uchinchidan, global qarz bozori moliyaviy bozorlarning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Qarz instrumentlarining ko‘payishi investorlar uchun yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratadi.

To‘rtinchidan, iqtisodiy inqiroz davrida qarz mablag‘lari iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash vositasi sifatida xizmat qiladi.

Salbiy ta’siri

Biroq global qarz bozorining ayrim salbiy jihatlari ham mavjud.

Birinchidan, davlat qarzining haddan tashqari ortib ketishi moliyaviy barqarorlikka xavf tug‘diradi. Agar qarz hajmi juda katta bo‘lsa, davlat byudjetining katta qismi qarz foizlarini to‘lashga sarflanadi.

Ikkinchidan, qarz inqirozi xavfi mavjud. Ayrim mamlakatlarda ortiqcha qarz yuklamasi iqtisodiy inqirozga sabab bo‘lgan.

Uchinchi muammo valyuta xavfi bilan bog‘liq. Rivojlanayotgan mamlakatlar ko‘pincha tashqi qarzni xorijiy valyutada oladi. Agar milliy valyuta qadrsizlansa, qarz yukining real hajmi ortadi.

To‘rtinchidan, qarz mablag‘laridan samarasiz foydalanish iqtisodiy muammolarga olib kelishi mumkin. Agar qarz ishlab chiqarish va iqtisodiy rivojlanishga yo‘naltirilmasa, iqtisodiy o‘sish sekinlashadi.

Global qarz hajmining o‘sish dinamikasi (2015–2025)

Bu 2-grafik global qarz bozorining so‘nggi yillardagi o‘sishini ko‘rsatadi. Jahon iqtisodiyotida qarz hajmi yildan-yilga oshib borayotganini ko‘rish mumkin.

Yil	Global qarz (trln.AQSH dollari)
2015	210
2017	233

imrconf.com

2019	255
2021	296
2023	320
2025	348

Grafik ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi o‘n yillikda global qarz hajmi barqaror o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lib, ayniqsa pandemiyadan keyingi davrda sezilarli darajada oshgan.

Manba: Institute of International Finance (Global Debt Monitor) hamda International Monetary Fund statistik ma’lumotlari asosida.

Xulosa

Global qarz bozori xalqaro moliya tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu bozor orqali davlatlar, kompaniyalar va moliyaviy institutlar iqtisodiy rivojlanish uchun zarur kapitalni jalb qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, global qarz bozori investitsiyalar hajmini oshirish, infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish va iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlashda muhim ro‘l o‘ynaydi.

Biroq qarz hajmining ortib borishi moliyaviy barqarorlikka xavf tug‘dirishi mumkin. Shu sababli davlatlar qarz siyosatini ehtiyotkorlik bilan yuritishi va qarz mablag‘laridan samarali foydalanishi zarur.

Kelajakda global qarz bozori yanada rivojlanishi va xalqaro iqtisodiy aloqalarda muhim rol o‘ynashi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Frederic S. Mishkin. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. — Pearson Education, 2019, pp. 25–40.
2. Frank J. Fabozzi. Bond Markets: Analysis and Strategies. — Pearson, 2016, pp. 60–85.
3. Paul Krugman, Maurice Obstfeld. International Economics: Theory and Policy. — Pearson, 2018, pp. 120–140.

imrconf.com

4. International Monetary Fund. Global Debt Database Report. — 2023, pp. 10–18.
5. World Bank. Global Financial Development Report. — 2022, pp. 35–50.
6. International Monetary Fund statistik ma’lumotlari — 2024.
7. World Bank rasmiy hisobotlari — 2023.
8. Central Bank of the Republic of Uzbekistan materiallari — 2023.

imrconf.com